

Helyünk a világörökségben

– Szegedy-Maszák Mihály gondolatai –

Egyre több bírálat éri a Nyugat-központúságot a világban. Számolni kell azzal, hogy valóban vannak más földrészek, más kultúrák, és gyarmatosítás utáni időszakban vagyunk. Nekem, mint magyar irodalomtörténésznek, az elsődleges feladatom, hogy minél többet át tudjak menteni ebből a nemzeti örökségből egy kialakuló világörökségbe. Sajnos erős egységesülés érzékelhető a világban, és nagyon igyekezni kell, hogy a magyar művelődésből minél több maradjon fenn. Spenglert lehet nem szeretni, de ma úgy lehet hinni, hogy tulajdonképpen nem volt olyan felületes, elég éleslátó volt, amikor a XX. század elején figyelmeztetett arra, hogy a Nyugat művelődése nem kizárólagos. Nála még nagyobb elmék is erősen hatása alá kerültek, mint például Wittgenstein. Valóban számolni kell azzal, hogy a nyugati kultúra egy része – ebben mi, magyarok szerencsére nem vettünk részt – a gyarmatosítás révén lényegében elnyomott más kultúrákat. Ezeknek a kultúráknak a jelenben és a jövőben is megkülönböztetett figyelmet kell szentelni.

*

A magyar művelődésnek sajátos belső mozgása és belső törvényei vannak, de a külföldet nem mindig az érdekli, ami bennünket. Erről nem tudomást venni tulajdonképpen a nemzet lebecsülését rejt magában. Az átmentés csak akkor lehetséges, ha minél árnyaltabban fogalmazzuk meg értelmezésünket a magyar kultúráról, amely roppant gazdag kultúra. A megosztottság, amely manapság a magyar értelmiség körében letagadhatatlan, részben ebből a gazdagságból is származik. Németh László évtizedekkel ezelőtt sznobokról és parasztokról beszélt. Mindkét veszély fennáll. Tehát az is veszély, ha azt hisszük, hogy az idegen mintákat kell utánózni, viszont az is, hogy Hegyeshalmon túlra nem tekintünk semmilyen vonatkozásban. Ma kétségkívül nagyon vitatott, hogy hogyan lehet értékelni a népi írók mozgalmát. Egy dolgot kiemelnék: a népi írók között voltak, akik minduntalan emlékeztettek arra, hogy Magyarországnak keleti szomszédai is vannak. Nagyon tiszteltem

Babits Mihályt, de kétségtelen tény, hogy ő alig vett arról tudomást, hogy ebben a térségben élnek románok, szlovákok vagy délszlávok.

*

A magyarság magyar nyelvű közösség. Másféle magyarság-meghatározást nem tudok elfogadni a magam számára pillanatnyilag. Méltányolom azt, ha valaki Amerikában így vagy úgy főz, avagy ilyen vagy olyan nagyon őszinte, rokonszenves érzelmekkel viseltetik a magyarság iránt, de ha magyarul nem tud, lényegében ez a magyarságtudat számomra nem eléggé tartalmas.

*

Nagyon nehéz megítélni, hogy a magyar irodalomból mit ismernek külföldön. A különböző országokban más és más a helyzet. Márai talán nem vált francia nyelvterületen olyan széles körben ismertté, mint Olaszországban vagy Németországban. Esterházyt olvassák, de a vezekényi csatáról nem mindenki, még a németek egy része sem tudja, hogy mi is volt. Nem akarom föltételezni azt, hogy nem minden magyar emlékszik erre a történelmi eseményre. A név is segítheti az elismerést, s a fordítások minősége is, Terezia Mora – amennyire meg tudom ítélni – lényegesebben jobban fordította le a *Harmoniát*, mint mások. Az is számít, hogy a német történelem mégis érintkezett a magyarral. Egyébként nehéz megítélni a magyar irodalom külföldi ismertségét. József Attila évfordulója idején egy francia, nem magyar származású doktori hallgatóm utánanézett a franciaországi visszhangnak. Végeredményben azt a szomorú tanulságot fogalmazta meg, hogy nem igazán volt számottevő e visszhang. Hangsúlyoznom kell, hogy a magyar kultúrát nagyon szerető ifjú irodalmár készítette e fölmérést.

*

Az 1840-es évek magyar értelmisége – sajnos – magasabb intellektuális szinten volt, mint a mai magyar értelmiség, természetesen magamat is beleértve. Még azt is megkockáztatnám, hogy kivételes jelentősége volt annak, hogy a XX. század elején egy folyóirat három annyira különböző költőt tudott elindítani, mint Ady, Babits és Kosztolányi, akik lényegében a magyarságról sem azonos módon vélekedtek.

Részletek a *Kommentár* című folyóirat 2008/4. számában megjelent, Hatós Pálnak adott interjúból.

**Babits Mihály, Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső
a szegedi Felső Tisza parton, 1923-ban**

Régebben úgy láttam, hogy csak Ady halála után távolodott el egymástól Babits és Kosztolányi. Most, hogy próbálok egy könyvet írni Kosztolányiról, és olyan anyagokat is átnéztem, amelyek nem közismertek, már úgy látom, *hogy* ez a távolodás sokkal korábban elkezdődött. Nem biztos, hogy ma ilyen gazdagságról beszélhetünk, de én nem vagyok jó, nem tudom, mit hoz a jövő. Óvatosnak kellene lennünk a saját értékeink elismerésében. Nem szabad lebecsülni magunkat, de bizonyos mértékig a túlzott elbizakodottságtól is óvnam a magyarságot.

*

Ma a vezető politikai erők nem igazán figyelnek a magyar művelődésre vagy kultúrára. A múltban is voltak feszültségek, hiszen Tisza István és Ady Endre, illetve a Nyugat köre nem voltak összhangban, de még mindig több volt a kölcsönös megértés, mint ma. Különböző politikai erőknek a magyar értelmiséggel szembeni magatartása a jelenkorban nem igazán szerencsés. Ennek részben a tájékozatlanság, részben talán az értelmiség lebecsülése is az oka. Természetesen a magyar értelmiséget is lehet bírálni. De az ember bizonyos mértékig legyen türelmes a másikkal szemben. A XX. században még létezett európai tájékozottságú magyar szabadelvűség, John Stuart Mill, aki Eötvös Józseffel is levelezett, úgy gondolta, ha egy közösségben két dolog mellett lehet érvelni, és mindenki az egyik lehetőséget választja, de a közösségnek egy tagja a másik mellett szavaz, akkor még annak az egy főnek a véleményét is tiszteletben kell tartani. Tudom, hogy a társadalom így nem igazán működőképes, de szeretném, ha a szabadelvűség hirdetői

olykor elgondolkodnának azon, valóban liberális fel fogást képviselnek-e, pontosabban a szabadelvűségnek melyik változatát igyekeznek érvényesíteni. Bizonnyos mértékig a szocialistákról is hasonló véleményt fogalmaznék meg, függetlenül attól, hogy nekem a szocializmushoz sosem volt közöm.

*

A piacgazdálkodással szembeni ellenérzéseim az úgynevezett rendszerváltás óta eléggé megerősödtek. Az a fő kifogásom, hogy valaminek a piaci és szellemi értéke nem okvetlenül esik egybe. A politikai hatalomhoz alkalmazkodás, a megélhetés és a piac nemcsak erkölcsileg, még művészileg is sokakat tönkretesz.

*

A Kosztolányi-könyv írása során elsősorban arra a következtetésre jutottam, hogy mi, irodalmárok nem ismerjük a magyar történelmet. A legsúlyosabb kérdés számomra az 1919 és 1921 közötti időszak mérlegelése. Megpróbálom – nagyon vitathatóan, és ezért bírál ni fognak, s nem okvetlenül olyan irányból, amilyen irányból mostanában tették –, megpróbálom valamennyire megérteni, hogy miért írta azt, amit, és miért viselkedett úgy, ahogy. A *Világ* című lapba szabadkőművesként az I. világháború alatt rendszeresen írt cikkeket. A *Világ* egyik fő támadója Bangha Béla volt. 1919 második felétől azután Kosztolányi együttműködött Bangha Bélával, az *Új Nemzedék* munkatársaként. Úgy látom, hogy a proletárdiktatúra és a békeszerződés a magyar értelmiségnek nagyon jelentős részét hihetetlenül megrázta, és ezt bizonyos mértékig történetileg is meg kellene érteni. Nekem legalábbis ez az álláspontom. Vagy sikerül ezt megértetnem, vagy nem. Ezután alakult ki Kosztolányiban az a vélekedés, amely szerint a művésznek el kell távolodnia az erkölcsi elvek szószólóitól. Nemcsak a politikába, de bizonyos általa nagyon szeretett nyugati nemzetekbe vetett bizalma is megrendült. A legnyilvánvalóbb példa erre az Antoine Meillet-vel folytatott vitája. E híres nyelvész azt állította, hogy a magyar nyelvre nem nagyon van szükség. Könyvemnek az a végkövetkeztetése, hogy Kosztolányi életművét a magyar kultúra fönntartásának indoklásaként is föl lehet fogni. Ő úgy gondolta, hogy az nem is érdekes, hogy külföldön mit vélnek a magyar irodalomról, az a lényeg, mi hogyan vélekedünk róla. Ez nagyon súlyos kérdés. Ma már más történeti helyzet van, és valószínűleg nem fönntartható az általa vallott eszmény, de számomra nagyon tiszteletre méltó álláspont, hogy tulajdonképpen a fönntartás, a megőrzés a föladat. Ez csak új értékek teremtésével lehetséges, mert meghal egy kultúra, ha saját magát ismétli. ■